

HET WILHELMUS VOORBIJ

*Over het ontwikkelen van burgerschap
in het onderwijs*

Bram Eidhof

Inhoud

1. De weerbarstige praktijk 7
 2. De samenleving komt de school in 15
 3. Het ongemak van de Tweede Kamer 23
 4. Het ongemak van de school 39
 5. De normatieve impasse geslecht 51
 6. Een blik op de toekomst 73
- Verantwoording en dankwoord 85
- Over de auteur* 87

1 | De weerbarstige praktijk

Josefien

Josefien is de droom van iedere schoolleider. Ze geeft wiskunde en is een rolmodel voor jonge meisjes met interesse in exacte vakken. En ze ontwerpt een groot deel van haar eigen lessen.

Maar dat is nog niet alles. Ze vindt dat onderwijs over meer moet gaan dan alleen over wiskunde en taal. Leren samenwerken en maatschappelijke betrokkenheid ontwikkelen is net zo belangrijk. Daarom probeert ze twee vliegen in een klap te slaan. In haar beste klas werken groepjes leerlingen samen aan wiskundige problemen met een directe relatie tot de samenleving.

Ze merkt dat het even wennen is voor leerlingen. Toch krijgen ze er hoe langer hoe meer schik in. Maar vlak voor de rapportvergaderingen wil haar sectieleider haar even spreken: ‘Leuk, hoor, zo’n experiment, maar weet jij wel dat we hoogste examencijfers van heel Brabant hebben?’ De directeur, die mee staat luisteren, zegt: ‘Bovendien gebruiken ouders de examencijfers

voor hun schoolkeuze – burgerschapsscores publiceren we niet op *Scholen op de kaart*.’

Achmed

Achmed kalkte zojuist ‘I Love IS’ op het bord. Na de les was Achmed even blijven hangen in het klaslokaal, en nu maakt hij dat hij wegkomt. Maar dat is buiten meeneer Aerts gerekend. Die stapt meteen naar de rector. Binnen twee dagen wordt Achmed van school getrapt.

Wat begon als een weddenschap met twee vrienden, eindigt op z’n kamer. Huisarrest. Ook dat nog. ‘Terwijl ik het niet eens serieus had bedoeld,’ mokt hij. ‘Tuurlijk was het stom van me. Maar als ik echt in IS zou geloven, zou ik het zeker niet op school vertellen. Zo dom ben ik niet.’

Achmed wil niet bij de pakken neerzitten. Maar nu weer een nieuwe school vinden, dat is nog niet zo makkelijk. Hij voelde zich al niet bepaald welkom in de Nederlandse samenleving, en ziet zijn overtuiging hiermee bevestigd.

Jochum

Jochum werkt op een middelbare school in Den Haag. Hij geeft geschiedenis. Dat is altijd zijn passie geweest.

Met jongeren werken, en als het even kan ze enig historisch besef bijbrengen. Kritisch laten nadenken.

Dat ging jarenlang goed. Natuurlijk, er waren wel eens lastige momenten. Leerlingen die elkaar in de haren vlogen. Dat loste hij altijd op met een goed gesprek.

Tegenwoordig kost hem dat meer moeite. Steeds meer leerlingen geloven niet meer wat er in het boek staat. Zo hoort hij regelmatig dat 9/11 een verzinsel van zionisten is of dat de EU doelbewust de vluchtelingen-crisis in stand hield, om het gezag van lidstaten te ondermijnen.

Vaak lukt het wel om weer orde te krijgen in de les. En hoe vaker het gebeurt, hoe minder het andere leerlingen lijkt te interesseren. Maar Jochum maakt zich af en toe wel zorgen.

Hij droomt soms over hoe het zou zijn, om met de klas in gesprek te gaan over deze complottheorieën. En door te vragen waar deze leerlingen zich op baseren. Of het geloven in een complottheorie niet leidt tot bij de pakken neerzitten, terwijl verandering altijd bij jezelf begint. Toch vermijdt hij dat in de praktijk. Voor je het weet ontspoot zo'n discussie, en voelen leerlingen zich niet veilig. Dan is het hek van de dam. Bovendien komt er binnenkort weer een toets aan.

Mevrouw Vermeij

‘Daar is er weer een,’ zucht mevrouw Vermeij. Een ouder die aan de lijn hangt, omdat ze met haar klas op uitwisseling is geweest.

‘Maar het is toch belangrijk dat uw kind ook andere culturen leert kennen?’ probeert ze. ‘Dat zijn we als school wettelijk verplicht om te doen. En dit was nota bene een christelijk gezin.’

‘Dat kan wel zo zijn, mevrouw, maar u weet net zo goed als ik dat er maar één God en één juiste leer is,’ zegt de vader van Pim. ‘Onze gemeenschap heeft al genoeg te stellen met invloeden van buitenaf. Met alle respect, maar U hoeft er dan niet ook nog eens met leerlingen op bezoek te gaan.’

Mevrouw Vermeij probeert het nog eens, maar ze weet dat ze de vader van Pim zich niet eenvoudig laat overtuigen. Tegelijkertijd zal Pim op enig moment ook de wijde wereld in trekken. En die bestaat nu eenmaal niet uit louter gereformeerden. Het is maar een enkeling, die belt, maar dit soort gesprekken zijn nooit eenvoudig. Wat zou het toch helpen wanneer ze met al haar collega's op dezelfde lijn zou zitten.

Jos

In een kleine gemeenschap in het oosten van het land staat een middelbare school. De meeste leerlingen, docenten en ouders kennen elkaar goed, het is een hechte gemeenschap. Tijdens de les maatschappijleer gaat het over criminaliteit.

‘Wie heeft er een idee over de oorzaken van criminaliteit?’ vraagt Jos aan de klas. Er komt niet meteen een antwoord. ‘Of heeft er iemand ideeën over hoe criminaliteit voorkomen kan worden?’ probeert hij nog eens. Er valt weer een stilte. Tot dat een van de jongens het woord neemt. ‘Wilders heeft gelijk!’ roept Erik Jan. ‘Alle allochtonen het land uit! Dat is de beste manier om iets aan de criminaliteit te doen. Maar dat lukt natuurlijk nooit zo. We hebben een sterke leider nodig.’

Tot schrik van Jos blijken nog meer leerlingen het met Erik Jan eens te zijn. Hij vraagt ze om hun standpunt te onderbouwen. En wat andere leerlingen van die onderbouwing vinden. Hij probeert niet te oordelen, maar wil ook een norm stellen. Aan het eind van de les schrijft hij artikel 1 van de Grondwet op de achterkant van het bord: ‘Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging,

politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.'

'Wie heeft er vandaag gediscrimineerd?' vraagt hij. Zeven handen gaan de lucht in. Hij sluit de les af, met gemengde gevoelens. Dat leerlingen openlijk discrimineren baart hem zorgen. Tegelijkertijd is hij opgelucht. Blijkbaar is zijn les veilig genoeg om eerlijk je eigen overtuiging te delen. Dat is wel zo prettig, ook als zo'n overtuiging recht tegen onze grondwettelijke waarden ingaat. Want pas als zo'n overtuiging wordt uitgesproken door een leerling, kan hij als docent ermee aan de slag.

Talitha

'Meester, ik haat de Joden,' zegt Talitha na de les. 'Zo, daar schrik ik wel van,' zegt Halil. 'Kun je eens uitleggen waarom je ze haat?'

Vijf minuten later heeft Talitha haar verhaal gedaan. Over de oorlog in het Midden-Oosten, kolonisten en de onderdrukking van Palestijnen. Halil heeft vooral geluisterd, soms geknikt, en af en toe een vraag gesteld.

'Weet je nog, dat we het twee weken hadden over wat sommige mensen doen als ze zeggen dat alle Marok-

kaanse Nederlanders crimineel zijn, of alle moslims terroristen?’ vraagt hij ten slotte. ‘Ja...’ zegt Talitha ‘... dan generaliseren ze, toch?’ ‘Precies,’ zegt Halil, ‘en ik vraag je om thuis eens rustig na te denken over wat jij doet, wanneer je zegt dat je alle Joden haat.’

Twee weken later staat ze weer voor zijn bureau. ‘Dank u meester, ik snap nu hoe het zit. Ik haat de Joden niet. Ik heb alleen een groot probleem met het beleid van de Israëlische overheid.’

2 | De samenleving komt de school in

Maatschappelijke spanningen

De samenleving komt de school in. Dat is nu niet anders dan tien, twintig of honderd jaar geleden. Wat wel veranderd is, is die samenleving zelf. Want hoewel het Sociaal Cultureel Planbureau jaar op jaar constateert dat wij Nederlanders tevreden zijn met ons eigen leven, maken we ons zorgen over de maatschappij. Als sinds 2008 vinden we de manier waarop we met elkaar samenleven vrijwel onafgebroken het grootste nationale probleem. Pas sinds een jaar of twee maken ons in soortgelijke mate zorgen over een ander onderwerp: immigratie en integratie. Vooral nog neemt de polarisatie tussen groepen eerder toe dan af, al dan niet aangewakkerd door identiteitspolitiek van verschillende politieke partijen.

Anderhalf jaar geleden nog leidde de mislukte coup-poging in Turkije tot felle conflicten tussen aanhangers van Erdogan en Gülenisten. Ook het Nederlandse onderwijs ontsnapt niet aan deze strijd. ‘Laatst zijn de ramen bekogeld. Als ik mijn kind